

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
КАФЕДРА СУСПІЛЬНИХ НАУК**

ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

м. Житомир, 16 квітня 2025 року

Житомир 2025

УДК 316.422(477)

Т 65

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Поліського національного університету.

Протокол № 10 від 28 травня 2025 р.

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії:

Олег Скидан – доктор економічних наук, професор, ректор Поліського національного університету

Члени редакційної колегії:

Наталія Куцмус – доктор економічних наук, професор, завідувачка науково-дослідної частини Поліського національного університету, професор кафедри міжнародних економічних відносин та європейської інтеграції

Віталій Данкевич – доктор економічних наук, професор, декан факультету права, публічного управління та національної безпеки Поліського національного університету

Володимир Муляр – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук Поліського національного університету

Вікторія Мельничук – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук Поліського національного університету

Неля Романюк – доктор історичних наук, професор, професор кафедри суспільних наук Поліського національного університету

Олександр Суліменко – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук Поліського національного університету

Геннадій Махорін – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук Поліського національного університету

Світлана Шевчук – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук Поліського національного університету

Світлана Марченко – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук Поліського національного університету

Тетяна Михайлова – старший лаборант кафедри суспільних наук Поліського національного університету

Рецензенти:

Наталія Малюга – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту Поліського національного університету.

Людмила Горохова – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та політології Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Трансформації та пріоритети розвитку українського суспільства в контексті європейських інтеграційних процесів: збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції (16 квітня 2025 р., м. Житомир). Житомир: Поліський національний університет, 2025. 107 с.

Збірник сформовано за матеріалами доповідей учасників III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Трансформації та пріоритети розвитку українського суспільства в контексті європейських інтеграційних процесів», яка відбулася в Поліському національному університеті (м. Житомир) 16 квітня 2025 року.

Матеріали конференції надруковано в авторській редакції.

ЗМІСТ

Володимир Муляр

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ
О. ШПЕНГЛЕРА6

Іван Загрійчук

ПРИРОДА ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: ФІЛОСОФСЬКИЙ
КОНТЕКСТ13

Світлана Шевчук, Любов Кондратюк

НЕПОТИЗМ ЯК МЕНТАЛЬНА РИСА УКРАЇНЦІВ У ПОРІВНЯННІ З
ЄВРОПЕЙЦЯМИ20

Олександр Неприцький

УКРАЇНО-РОСІЙСЬКА ВІЙНА І ЗАГРОЗА ЄДНОСТІ ЗАХІДНОЇ
ЦИВІЛІЗАЦІЇ26

Оксана Литвинчук

ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ В
УМОВАХ ВІЙНИ30

Марина Кругляк, Андрій Шостачук

ВИКРИТТЯ ТОТАЛІТАРИЗМУ — КРЕДО ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ ГЕРТИ
МЮЛЛЕРА35

Вікторія Мельничук

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ VS ІНТЕРКУЛЬТУРАЛІЗМ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ
КОНТЕКСТ41

Володимир Муляр

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ КОНФЛІКТ
КОЧОВИКА І АНТЕЇСТА46

3. Німеччина самоліквідується. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%96%D0%BB%D0%BE_%D0%A1%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BD (дата звернення: 25.04.2025).
4. Меркель заявляє про провал мультикультурної моделі в Німеччині. URL: https://zn.ua/ukr/ARCHIVE/merkel_zayavlyae_pro_proval_multikulturnoyi_modeli_v_ni_mechchini.html (дата звернення: 25.04.2025).
5. Услід за Меркель і Кемероном про провал політики мультикультуралізму заявив Саркозі. URL: <https://tyzhden.ua/uslid-za-merkel-i-kameron-pro-proval-polityky-multykulturalizmu-zaiavyv-sarkozi/> (дата звернення: 25.04.2025).

Світлана Шевчук

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри суспільних наук
Поліського національного університету

Любов Кондратюк,

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та суспільних наук
Тернопільського національного педагогічного
університету ім. В. Гнатюка

НЕПОТИЗМ ЯК МЕНТАЛЬНА РИСА УКРАЇНЦІВ У ПОРІВНЯННІ З ЄВРОПЕЙЦЯМИ

«Пізнай самого себе – і ти пізнаєш світ»

(Г.С. Сковорода)

Кожен народ, який прагне свідомо вибудовувати своє майбутнє, має пізнати самого себе, особливості власної психіки, які склались впродовж

історії цього народу і беруть початок з глибокої давнини. Вивчаючи та аналізуючи ментальні особливості народу, ми повинні розвивати та закріплювати позитивні риси і поступово намагатись корегувати і позбуватись рис негативних, не впадаючи, однак, у крайнощі.

Сьогодні вже нікого не потрібно переконувати в тому, що історія ідей та наукових знань мусить бути доповнена історією психології соціальних груп. Щоб зрозуміти справжні чинники поведінки великих соціальних груп дослідник має заглибитись у пізнання феномену ментальності, тобто такого шару людської свідомості, який не піддається рефлексії, не усвідомлюється повністю, залишається потаємним для самих носіїв. Поняття ментальності (менталітету) окреслює особливості сприйняття та тлумачення світу певною спільнотою, що виражаються в усталених шаблонах, комплексах думки – архетипах і стереотипах, соціально-психологічних настановах, автоматизмах і навиках свідомості, якими опосередковується ставлення цієї спільноти до світу та найближчого оточення [5, с. 175].

Однією із вкрай непривабливих і дуже шкідливих рис ментальності українців є феномен непотизму. Поняття непотизму (італ. *perotismo*, від лат. *peros* – онук, нащадок) – у вузькому розумінні означає надання родичам або знайомим пріоритетних позицій та преференцій при розподілі матеріальних благ, посад, прибутків, земельних ділянок незалежно від їхніх професійних компетенцій та здібностей. Різновидами непотизму є кумівство, земляцтво, спрямовані на сприяння «своїм» (друзям або родичам) на шкоду справі. Зазвичай непотизм, як явище пов'язують із давньоримською практикою розподілу папами прибуткових та вищих церковних посад, земель серед близьких родичів. У деяких країнах (зокрема США, Україні тощо) існують закони та підзаконні акти, спрямовані проти цього явища. У широкому розумінні непотизм – це «мораль роду», в якій відповідальність обмежується «своїми» – членами сім'ї, родичами, друзями, знайомими тощо [3].

Феномен непомітності є проявом більш загальної і складної ментальної риси – колективізму на противагу індивідуалізму. Колективізм та індивідуалізм – менталітетні характеристики, що визначають, наскільки люди в суспільстві інтегровані в групи, чиї схвалення, підтримка та валідація є визначальними для досягнення життєвих результатів. Індивідуалізм характеризує суспільство, у якому зв'язки між людьми відносно слабкі; очікується, що кожен опікується своїм життям та проблемами, не покладаючись на підтримку колег, родини, друзів. Відстань між «своїми» та «чужими», за потреби, відносно легко долається. Ключовими складниками індивідуалізму є високий ступінь незалежності індивіда, який має власну думку, сформовану без тиску спільноти; відносна автономність ухвалення рішень від родини, спільноти та релігії; усталені принципи та правила взаємодії з «чужими». Критеріями для співпраці є не лояльність, рекомендації чи знайомства, а фаховість, ефективність, передбачуваність, прозорість і комплаєнтність. Не очікується, що інтереси «своїх» пріоритетніші за інтереси «чужих».

Колективізм характеризує суспільство, у якому зв'язки між людьми не тільки міцніші, але й критично важливі для обстоювання інтересів і досягнення результатів; за замовчуванням очікується опікування інтересами родини, друзів та покладання на їх підтримку (група захищає «своїх» від «чужих»). Складниками колективізму є чітко визначена й відчутна межа між «своїми» та «чужими», фахові критерії для співпраці поступаються важливістю рекомендаціям чи зв'язкам, що гарантують «надійність» людини; більша довіра та пріоритизація інтересів «своїх» (служіння «своїм» в обмін на підтримку і захист); узвичаєність «публічної» і «приватної» моделей поведінки [4].

У колективізму як менталітетного прояву є ще одна риса – «ексклюзивізм». Це тенденція – поводитись з людьми з огляду на їхню належність до певної групи і віддавати перевагу, пріоритетність, увагу, дружнє ставлення, порядність і справедливість «своїм». Як наслідок знайомим і

лояльним надається перевага перед досвідченими і фаховими, популярність ототожнюється з експертністю.

В суспільствах з переважанням індивідуалізму як норми людина почувається автономною та відповідальною за свою поведінку, фокус взаємодії з іншими зосереджується на результаті. На роботі обмежуються ввічливою дистанцією, дружні стосунки тримаються під контролем, щоб не справляти враження «кумівства», яке вважається серйозним зловживанням у більшості індивідуалістичних культур. У цих суспільствах не прийнято ставити багато питань особистого характеру або надавати поради, про які не просили.

Непотизм (кумівство) у індивідуалістичних країнах вважається зловживанням, яке засуджується суспільством. В Україні ж робота з друзями, знайомими чи батьками переважно сприймається як швидкий спосіб досягти бажаного, часто без потреби доводити свою фаховість.

В індивідуалістичних культурах робота та особисте життя чітко розділені. У нашій культурі для встановлення та підтримання взаємодії – надважливі емоційне співчуття та підтримка в біді.

У суспільствах, де суспільною нормою є колективізм, людина у своїй поведінці залежна від вимог групи, до якої вона належить, цілі та інтереси групи – пріоритетніші за інтереси індивіда, а фокус взаємодії полягає у збереженні стосунків. На роботі продуктивною вважається взаємодія за умов товариських і близьких стосунків. Оскільки з «чужими» в колективістичних суспільствах прийнято поводитись менш відповідально, порядно чи справедливо, то зміна статусу людини з «чужого» на «свого» є необхідною умовою продуктивної взаємодії.

Як бачимо явище кумівства (непотизму) глибоко вкорінене в культурах з переважанням принципу колективізму. Однак, важливо розібратись, який із принципів (колективізм – індивідуалізм) домінує в українській культурі.

Українці схильні вважати, що вони індивідуалісти. Живучи на хуторі далеко від «цивілізації», українець був змушений розраховувати тільки на

себе, досягати добробуту лише власними силами. Приватні інтереси в Україні були завжди вищими за інтереси колективу.

Дослідники, в тому числі М Костомаров, В. Липинський, В. Винниченко, також відзначали наявність індивідуалізму як риси українського менталітету.

Вони вбачали її виявлення у схильності до непокори, до особистої свободи, своєрідного анархізму з відсутністю організації та дисципліни.

Як зазначала дослідниця А. К. Бичко, «Праця на родючих землях сприяла формуванню малих соціальних груп, в яких особистість не розчинялася в колективному. Звідси – така риса як індивідуалізм, поєднаний з ідеєю рівності, повагою до окремішнього індивіда та його свободи, гостре неприйняття деспотизму, абсолютної монархічної влади» [1, с. 317].

Зосереджуючись на внутрішньому, особистісно-індивідуальному світі, українець звик надавати перевагу власним інтересам і недооцінювати громадські: звідси схильність до соціальної конфронтації, неможливість знаходження спільних погоджених рішень, взаємне непорозуміння.

Однак, коли йдеться про українську культуру, часто можна почути, що це – культура «на фронтах». Цим терміном підкреслюється існування культури на порубіжжі, на перетині, на перехресті історичних шляхів. Порубіжність стала причиною того, що в українській ментальності особливим способом поєдналися західна (активно-раціоналістична, індивідуалістична, матеріалістична) та східна (пасивно-споглядальна, спрямована на вищі істини) ментальності.

Так, наприклад, «домінанта індивідуалізму (окремішність людського існування) тут же пом'якшується принципом колективізму. З одного боку, українській ментальності притаманне світовідчуття, що узагальнюється в гаслі «моя хата скраю», з іншого боку, як зауважує Ю. Липа «У сучасній українській расі не знайдемо еллінського індивідуалізму як правила. В устрої українського

села нема надмірної окремішності: селянин – це член солідаристської асоціації, своєї громади» [2, с. 243].

Якщо для європейця справедливим є гасло «Мій дім – моя фортеця», то український дім відкритий, але для невеликого кола знайомих і друзів. Замкненість у структурі клану родичів – риса, властива колективістичному Сходу. Кумівство – давня східнослов'янська традиція. Навіть нездібний, безталанний товариш нашому світогляду ближчий і рідніший, ніж хтось перспективний, але не зі своїх (посади й місця у нас завжди розподілялись по «блату»).

Ще однією причиною вкорінення в ментальність українців кумівства (непотизму) є наднизька довіра до держави як метаінституту та її окремих структурних частин. Західноєвропейська норма «верховенство права» тут майже не працює. Причиною останнього, у свою чергу, є турбулентна історія українства, тривала відсутність власної держави, тягла неефективність формальних інститутів, держави зокрема, нашарування радянського менталітету. Як бачимо, особисті права українця впродовж тривалої історії не були захищені від будь-якої сваволі, тому вижити самотійно він міг, покладаючись лише на власні сили та підтримку і схвалення «своїх».

Таким чином, в українському менталітеті поєдналися такі риси як індивідуалізм та колективізм, що вселяє надію на можливість за певних умов відкоригувати негативні явища, пов'язані як з одним, так і з іншим.

А одним із найскладніших викликів в Україні є формування довіри до державних інститутів, систем і формальних процесів та вимог. За умови успішної роботи у цьому напрямку є надія на можливість викорінення кумівства (непотизму) як негативних явищ, які стримують прогресивний розвиток.

Список використаних джерел

1. Бичко А. К. Історія вітчизняної філософії. Історія філософії: підручник. К.: Вид-во «Либідь» при Київському університеті, 2000. С. 305–380.

2. Липа Ю. Призначення України. К.: Наукова думка, 1997. 282 с.
3. Непотизм / А. М. Єрмоленко, В. А. Ребало. Енциклопедія Сучасної України. Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. URL: <https://esu.com.ua/article-73668>
4. Стародубська М. Як зрозуміти українців: кроскультурний погляд. Харків: Віват, 2024. 400 с.: іл.
5. Шевчук С. Український менталітет: між Заходом і Сходом. «Дні науки філософського факультету – 2017» Міжн. наук. конф. (2017; Київ). Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2017». 25-26 квіт. 2017 р. [матеріали доповідей та виступів]. Київ: Видавн.-поліграфічний центр «Київський університет», 2017. Ч. 5. С. 175–176.

Олександр Неприцький,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри всесвітньої історії і міжнародних відносин

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

УКРАЇНО-РОСІЙСЬКА ВІЙНА І ЗАГРОЗА ЄДНОСТІ ЗАХІДНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Політика президента Дональда Трампа під час його другого приходу на пост Президента США істотно вплинула на політичну й економічну ситуацію в світі, зокрема, на міжнародні відносини в Європі та перебіг російсько-української війни. Висловлювання і дії американського Президента виглядали як різка зміна курсу Сполучених Штатів, що підірвали основи єдності Західної цивілізації та відкрили нові перспективи для зміцнення Росії у протистоянні з